

2016-10-03

Richard Palmer

ÅSUB

Ekonomisk översikt hösten 2016

Den ekonomiska tillväxten på Åland mattas av. En svag tillväxt i Finland och en avmattad tillväxt i Sverige de närmaste två åren håller tillbaka efterfrågan för åländska varor och tjänster. Ett fortsatt jämförelsevis lågt pris på bunker och drivmedel motverkar nergången.

Den globala ekonomin

Tillväxten för den globala ekonomin har reviderats ner sedan försommaren. I dagsläget förväntas tillväxten för världsekonomin enligt Europeiska Centralbanken (ECB) stanna på 3,0 procent innevarande år, för att stiga till 3,5 nästa år.

Stagnation i de råvaruexporterande tillväxtekonomierna har dämpat tillväxten av världshandeln som emellertid väntas stiga något nästa år när ekonomin i länder som Ryssland och Brasilien börjar återhämta sig. Sammantaget ser ändå utsikterna för världshandeln något svagare ut än i början av sommaren. I ett litet längre perspektiv ser världshandeln numera ut att växa mindre än den totala ekonomiska tillväxten. Det kan bero på att tjänstehandeln blir allt viktigare relativt sett och att denna underskattas i statistiken, men vi ser även att tillverkning nu flyttas tillbaka till i-länderna från tillväxtländerna. Den internationella handeln har även drabbats av logistiska problem i form av en global kris för containersjöfarten. På litet längre sikt finns även en möjlighet att protektionismen breder ut sig, vilket skulle slå oproportionerligt hårt mot små exportberoende länder som Finland och Sverige.

Priset på råolja (Brent) förväntas ligga på ett medelvärde kring 43 USD per fat detta år för att stiga till mellan 50 och 60 USD per fat nästa år (2017). Marknaden har stabiliserats till stor del för att de globala överskottslagren minskat. Några dramatiska prishöjningar förväntas inte de närmaste åren, dels på grund av

den svaga globala tillväxten, Irans gradvisa återinträde på den globala oljemarknaden, men också eftersom nya aktörer ökar utbudet så snart priset stiger. Särskilt nordamerikanska oljeskifferproducenter träder då in på marknaden.

Den amerikanska ekonomiska tillväxten mattades av under det första halvåret i år. Att den amerikanska centralbanken (FED) behöll styrräntan oförändrad på 0,5 efter sitt möte i september och avvaktar med en höjning till dess man har säkrare tecken på att tillväxten stärks. Man reviderade tillväxtutsikterna neråt för innevarande år till 1,8 procent. FED är försiktigt optimistisk om de kommande två åren 2017–2018, men fortsätter att revidera ner utsikterna för den långsiktiga tillväxten.

Konsumenternas förtroende för den egna och landets ekonomi fortsätter att ligga över långtidsmedelvärdet och har gradvis stärkts under året.

Tillväxten i Kina är fortsatt trög, trots omfattande policyinsatser och ligger detta år under 7 procent och avtar gradvis framöver. En ytterligare försvagad efterfrågan från Kina kan inte uteslutas och skulle påverka tillväxten i den globala handeln negativt. Den indiska ekonomin går åt motsatt håll med en tillväxt som redan ligger över 7 procent och ökar med någon tiondel per år framöver.

Den ryska ekonomin är på väg att återhämta sig något, delvis tack vare ett något stigande oljepris. Visserligen krymper ekonomin med någon tiondel innevarande år, men prognoserna pekar på positiva BNP-siffror 2017–2018. Sanktionerna mot Ryssland kvarstår emellertid än så länge och även landets egna sanktioner mot livsmedelsimport från EU kvarstår.

Tillväxtutsikterna för Euroområdet har bleknat något under de senaste månaderna, främst på grund av svagare exportefterfrågan än under försommaren, men återhämtningen förväntas ändå fortsätta. Den inhemska efterfrågan, stödd av en expansiv penningpolitik och låga oljepriser fortsätter att driva BNP-tillväxten.

Inflationen är fortsatt låg i år (cirka 0,2 procent) men stiger nästa år när effekterna av oljeprisfallet klingar av. Den låga inflationen och den expansiva penningpolitiken sammantagna medför på sikt en risk eftersom det driver upp tillgångspriser och den privata skuldsättningen. Effekterna på lång sikt av ECB:s utdragna period med låga styrräntor är osäker. Det finns en risk att eurozonen hamnar i ett "japanskt läge" med obefintlig tillväxt och fortsatta nollräntor.

Förtroendet hos företag och hushåll ligger fortfarande över det historiska genomsnittet trots resultatet i Storbritannien av EU-omröstningen. Den generösa penningpolitiken ger fortsatt stöd för hushållens konsumtion. Företagens investeringar fortsätter att återhämta sig långsamt, tack vare ett uppdämt investeringsbehov och goda finansieringsvillkor.

Det kvarstår dock en del osäkerheter i återhämtningen, något som speglas i svängningarna i olika förtroendefaktorer. Osäkerheten angående de kommande handelsförhandlingarna efter Brexit har spridit sig och värdet på det brittiska pundet har sjunkit. Länder som exporterar kapitalvaror till Storbritannien kommer att drabbas starkast.

I dagsläget ser det ut som om ECB kommer att fortsätta med att spåda på likviditeten under 2017 och hålla kvar sin nollränta.

Finland

Den finländska ekonomin fortsätter att lida av en svag exportefterfråga på industrivaror och av en svag konkurrenskraft. Ett högre kostnadsläge än i konkurrerande länder under en längre tid har påverkat exportmöjligheterna negativt. Till detta kommer en låg investeringstakt som tynger.

BNP-tillväxten ser enligt Finansministeriet ut att bli svagt positiv, 1,1 procent detta år och något lägre 2017. Tillväxten under resten av innevarande år drivs främst av inhemsk konsumtion och av en expanderande byggsektor. Någon bred tillväxtbas finns inte att tillgå nästa år när hushållens köpkraft avtar och byggsektorns tillväxt minskar.

Konjunkturindikatorn för produktionen sjönk trendmässigt under åren 2012–2014. Den har uppvisat en blygsam förbättring sedan 2015, men ligger fortfarande under 2010 års nivå.

Varuexporten ser ut att fortsätta att minska innevarande år och öka marginellt nästa år. En ökad tillgång till den ryska marknaden och en ökande efterfrågan från Tyskland och Sverige kan komma att något förbättra de finländska exportutsikterna de närmaste två åren. På litet längre sikt ser den finländska ekonomin ändå ut att förlora ytterligare mark gentemot eurozonen och sina konkurrentländer. Vi ser nu att tjänsteexporten växer något snabbare än varuexporten.

Hushållens förtroende för ekonomin i Finland har stärkts under året, så mycket att indikatorn i augusti nådde sin högsta notering på fem år. Trenden i förtroendet har varit uppåt sedan februari. Optimismen bland hushållen kan te sig något förbryllande mot bakgrund av den svaga utvecklingen av köpkraften och de svaga tillväxtutsikterna. Den förväntade sänkningen av arbetslösheten kan spela in och även att landet ändå nu verkar tagit sig ur recessionens klor.

De aviserade skattelättnaderna i samband med den övergripande dealen med tillväxtpakten kommer knappast att räcka till för att höja hushållens köpkraft eftersom löneökningarna förväntas ligga på en låg nivå. Priset på olja och drivmedel stiger och det gör även sjukvårdsavgifterna, vilket leder till en stigande inflation som även den håller tillbaka köpkraftsutvecklingen.

Nettoeffekten av det så kallade konkurrenskraftsavtalet på BNP-tillväxten bedöms på kort sikt bli negativ eftersom effekterna av den tilltänkta sänkningen av de relativa arbetsenhetskostnaderna kan komma att motverkas av en svag tillväxt av hushållens köpkraft. Den kumulativa effekten på BNP-tillväxten på sju års sikt av avtalet, inklusive förändringar i avgifts- och skattesystemet för arbetsgivare och löntagare blir enligt olika bedömare cirka 1,5 procent, vilket skulle motsvara 0,2 procent per år.

Effekten för Ålands del kan på kort sikt bli negativ, eftersom finländska hushålls efterfrågan på t.ex. åländska färjesor kan komma att påverkas av hushållens köpkraftsutveckling som bedöms bli svag trots skattelättnaderna.

Sverige

Sveriges ekonomiska tillväxt är fortsättningsvis stark och drivs av höga investeringar från företagen och av en stark utveckling av hushållens konsumtion. Arbetslösheten sjunker. Till skillnad från Finland har man i Sverige också en stigande löneökningstakt.

Den svenska högkonjunkturen ser dock nu ut att ha kulminerat. Tillväxten hamnar kring 3,5 procent i år (2016), för att därefter sjunka till 2,5 procent nästa år enligt Internationella valutafondens (IMF) bedömning.

Ett orosmoment är den allt högre skuldsättningen hos hushållen. Allt fler bedömare pekar på att det kommit till ett läge där det blivit nödvändigt med ytterligare lagstiftning kring hushållens skuldsättning.

Kronan i förhållande till euron stod i september i 9,49 för 1 euro. Det är en bit över långtidsmedelvärdet för 2000-talet. Under 2015–2016 har kronan legat rätt stabilt kring 9,35. Riksbankens lågräntepolitik har hållit nere efterfrågan på den svenska valutan, med följderna att många placerare minskat sina krontillgångar. Så länge Riksbankens lågräntepolitik ligger kvar kommer kronan knappast att stärkas, utan ligger förmodligen kvar kring sin nuvarande nivå det närmaste året.

Denna relativt sett svaga kronkurs ger en svag köpkraft visavi åländska tjänster och produkter.

Åland

BNP-tillväxten

Kostnads- och prisutvecklingen och hushållens disponibla inkomst på Åland följer nära utvecklingen i Finland. Den åländska ekonomin har hämmats av den svaga finländska utvecklingen efter finanskrisen 2008.

Åland hade en negativ BNP-tillväxt från 2011 till 2012 (*Tabell 1*). Året därefter (2013) kom en vändpunkt. Det privata näringslivet hade då ett gott år och drog upp den totala BNP till 2,6 procent – trots att den offentliga sektorns volymtillväxt var klart negativ (minus 2,1 procent). Därefter har tillväxten enligt preliminära beräkningar och ÅSUB:s prognoser legat på plussidan. Enligt ÅSUB:s prognoser och preliminära beräkningar hamnade tillväxten på 2,4 procent förra året och växer i samma takt som den finländska, med blygsamma 1,0 procent (*Tabell 1*) innevarande år (2016). Tillväxten ser ut att bli i samma storleksordning nästa år. Medan det privata näringslivets förväntade BNP-tillväxt ligger på cirka 2,1 procent i medeltal per år under perioden 2014–2016 är den offentliga sektorns volymtillväxt negativ (-0,2 procent).

ÅSUB bedömer att utsikterna för det privata näringslivet har dämpats något i förhållande till våren. I det privata näringslivet som utgör ungefär 80 procent av ekonomin kan vi sedan 2014 se en avtagande tillväxt av såväl den samlade omsättningen som den totala lönesumman. Till detta kommer en offentlig sektor som krymper något över perioden. Vi har en dämpad aktivitet och tillväxt i den åländska ekonomin detta år.

Befolkningen och den privata konsumtionen

Flyttningsnettot hittills under året har varit starkt. Utgående från de preliminära uppgifterna från befolkningsregistercentralen bedömer ÅSUB att befolkningstillväxten hamnar i spannet plus 160 till 200 personer för 2016. Det skulle innebära en klar uppgång i förhållande till fjolåret, men ändå en ökning som fortfarande ligger under det årliga genomsnittet (205 personer) för perioden 2000–2015.

Tabell 1. Nyckeltal för den åländska ekonomin 2012-2016

	2012	2013	2014*	2015*	2016**
BNP till marknadspris (volymförändring, %)	-4,5	2,6	1,5	2,4	1,0
Befolkningsförändring (antal personer)	147	164	250	67	160–200
Relativt arbetslöshetstal (%)	3,1	3,5	4,0	3,8	3,8
Konsumentpriser, årlig förändring (%)	2,3	1,2	1,1	0,1	0,5
Kort ränta (Euribor 3 mån, %)	0,6	0,2	0,2	0,0	-0,3
Råolja (Brent, USD/fat)	112	109	99	52	43

*) Preliminära beräkningar **) Prognos

Källa: ÅSUB, egna beräkningar för BNP, ÅSUB (Befolkning, Arbetsmarknad, Priser).
Befolkningsregistercentralen, Finlands bank, *US Energy Information Administration*

Trenden i det relativa arbetslöshetstalet har varit uppåt efter 2008 (*Tabell 1*). Trots att vi förmodligen nu gått in i en period med sjunkande deltagandegrad på arbetsmarknaden, och möjligen också en minskande arbetskraftsinvandring, ser arbetslösheten inte ut att minska detta år, utan den stannar liksom ifjol på 3,8 procent. Minskande inflyttning och växande avgångar från arbetsmarknaden minskar arbetskraftens volym och arbetslösheten hålls nere.

Tillväxten av den privata konsumtionen stärktes i fjol och ser ut att öka något över en procent i år. Därefter, med en svag reallöneutveckling, något stigande bränslepriser och inflation, minskar den under de närmaste två åren. I första hand är det konsumtionen av varaktiga konsumtionsvaror (t.ex. bilar) som fortsätter att öka i år för att sedan minska de närmaste två åren.

Den offentliga sektorn

Skatteintäkterna ger facit på riktningen i den ekonomiska utvecklingen. Enligt preliminära uppgifter från

skatteförvaltningen kommer kommunalskatterna öka med 3,5 procent för de åländska kommunerna år 2015 jämfört med 2014. Motsvarande siffra för hela Finland är 1,6 procent. Skillnaden mellan Åland och Finland beror till viss del på att skattesatserna ökade med 0,22 procentenheter på Åland samtidigt som de endast ökade med 0,09 procentenheter på fastlandet. Cirka en tredjedel av både de åländska och fastländska inkomstökningarna kan förklaras av skattehöjningarna. Utgående från hittills redovisade inkomstskatter ser skatterna från förvärvsinkomster ut att vara relativt oförändrade under 2016.

Samfundsskatterna väntas 2015 öka med cirka 57 procent för de åländska kommunerna, vilket är klart högre än för alla Finlands kommuner sammantaget, vars ökning väntas bli cirka sju procent. Det bör påpekas att de åländska samfundsskatterna är mycket volatila. Prognostisering av samfundsskatterna utifrån företagets driftöverskott samt hittills redovisade belopp är svårt, men de idag tillgängliga siffrorna pekar på att samfundsskatterna kan komma att ligga kvar på ungefär samma nivå 2016 som 2015.

För år 2015 fastställde Ålandsdelegationen klumpsumman till 220,4 miljoner euro. Detta var en höjning med ca 2,7 procent från 2014. Enligt uppgifter från den andra tilläggsbudgeten för staten 2016 förväntas klumpsumman bli 221,8 miljoner euro 2016, vilket skulle innebära en ökning med 0,7 procent. 2017 väntas klumpsumman sedan öka med ca 0,9 procent och utgöra 223,9 miljoner euro.

Skattegottgörelsen till landskapet, den så kallade flitpengen, blir aktuell då de i landskapet debiterade inkomstskatterna överstiger 0,5 procent av motsvarande skatt för hela Finland. År 2013 uppgick flitpengen till 7,0 miljoner euro, medan den år 2014, som är det senaste år som flitpengen fastställts för, uppgick till 9,5 miljoner euro.

Enligt ÅSUB:s prognoser beräknas skattegottgörelsen närmast växa till 22,4 miljoner euro för år 2015. I dagsläget väntas sedan inga större förändringar för 2016. För skattegottgörelsen är systematiken sådan att 2015 års belopp tas upp i 2017 års budget.

För 2015 var summan av klumpsumman och flitpengen 227,4 miljoner euro. I år beräknas summan av de två stiga till 231,3 miljoner euro och 2017 till 246,3 miljoner euro.

Utvecklingen i det privata näringslivets branscher

Den internationella sjöfarten – i synnerhet containerfrakten – befinner sig sedan snart ett decennium i en utdragen kris förorsakad av en svag tillväxt av världshanden och överkapacitet i tonnage. Lyckligtvis för den åländska shippingen är bunkerkostnaderna fortsättningsvis låga även om de kan komma att stiga med cirka 25 procent de närmaste två åren.

Passagerarrederierna sammantagna kommer att visa en något minskad omsättning och försämrat rörelseresultat för 2016 i förhållande till fjolåret. Fortsättningsvis gör en svag krona och svag köpkraftsutveckling hos de finländska hushållen att det blir svårt att öka kundunderlaget. Expansionsmöjligheterna finns liksom under en rad tidigare år främst i Estlandstrafiken.

Den åländska tankerverksamheten gynnas av de låga bunkerpriserna och av en högre fraktnivå. Dollarn fortsätter att som förra året ligga en bra bit under sitt långtidsmedelvärde gentemot euron vilket ger en negativ nettoeffekt för den åländska tankersverksamheten.

Internationella index för branschen har visat en neråtgående trend under innevarande år (2016). En topp nåddes i juni då index tillfälligt lade sig över långtidsmedelvärdet, för att därefter falla tillbaka kraftigt under det tredje kvartalet.

Rederierna inom ro-ro bedriver sin verksamhet med olika mål och perspektiv. Det ena rederiet ser det själva som tecken på en förbättrad marknad att de under året lyckats ingå ett långt och några medellånga avtal med den finländska skogsindustrin. Det andra rederiet har fortsatt att sälja ut tonnage och rapporterar ett svagt resultat för årets två första kvartal.

ÅSUB förväntar att omsättningstillväxten inom transportbranschen inklusive landtransporter mattas av i år efter ett relativt starkt föregående år (2015). Tillväxten riskerar som det ser ut i nuläget att minska i förhållande till fjolåret, mycket på grund av en mindre omsättning för passagerarsjöfarten.

Hotell- och restaurangbranschen som hade en period av svag lönsamhet och minskande omsättning (2012–2014) har under de två senaste åren återhämtat sig. Omsättningstillväxten i branschen låg i fjol på 4,2 procent (nominella värden) och kommer även i år av allt att döma överskrida långtidsmedelvärdet. Branschen expanderar även personalmässigt. Lönesummans tillväxt var över

fem procent i fjol och ser enligt prognosen att hamna där även i år.

Handelsbranschen som helhet hade en negativ utveckling av omsättningen 2015 och de två första kvartalen 2016. Den svaga utvecklingen beror i första hand på nergången i postorderverksamheten, och även delvis på nergången i priset på drivmedel.

Den internationellt inriktade delen av försäkringsverksamheten möter fortsättningsvis hård konkurrens och överkapacitet. Försäkringsvolymerna på dessa marknader utvecklas svagt.

Den åländska bankverksamheten sammantagen berörs av den allmänna och förstärkta oron på de finansiella marknaderna. Konkurrenssituationen i branschen är fortsatt hård. Vi ser en avmattad placeringsverksamhet, särskilt avseende värdepapperhandeln, detta år i förhållande till fjolåret.

Branschen företagstjänster omfattar många olika verksamheter, såväl mindre hemmamarknads- som några större exportinriktade företag inom bland annat IT. Fjolåret (2015) var ett gott år för företagstjänster. Den nominella tillväxten av den totala omsättningen låg på 5 procent och även i år pekar prognosen på en tillväxt över långtidsgenomsnittet. Också lönesumman ser ut att fortsätta att växa, i linje med de övervägande positiva förväntningarna branschföretagen hade i våras. ÅSUB:s registeruppgifter om momsinsbetalningar och löner visar att branschen just nu är inne i en expansiv period.

Branschen personliga tjänster består till övervägande delen av småföretagare inom tvätteri, privat hälso- och sjukvårdsverksamhet osv. Här ingår även det åländska spelbolaget som en tungt vägande del.

Branschföretagen var överlag mycket optimistiska angående lönsamhet, omsättning och löner i början av året. Följaktligen ser den sammanlagda omsättningens tillväxttakt i branschen ut att ha tilltagit rejält under de två första kvartalen 2016.

Byggekongjunktoren ser ut att stärkas i Finland, där efterfrågan främst kommer från den privata sektorn. På Åland ser det dock annorlunda ut. Här har byggekongjunktoren uppvisat tvära kast sedan finanskrisen 2008. Först en kraftig uppgång 2010–2012, därefter två år av minskning av branschföretagens samlade omsättning. I fjol kom sedan en rejäl uppgång i omsättningen (med drygt 16 procent). Därefter, under de två första kvartalen

detta år har det skett en snabb avmattning. Även tillväxten av branschens samlade lönesumma ligger nu under långtidsmedelvärdet. Branschen har haft god lönsamhet under de senaste åren men den ser nu ut att försämrats.

Den åländska livsmedelsindustrin är inne i en tuff period. Efter tre år av positiv tillväxt av omsättningen inom branschen 2010–2012 och efter att effekten av det tillskott som fusionen mellan Chips och Panda den 1sta januari 2014 innebar klingat av, har omsättningen fortsatt att krympa (3,0 procent 2015 och minst lika mycket innevarande år enligt ÅSUB:s registerbaserade prognos).

Företagen inom övrig industri, som bland annat fungerar som underleverantörer till den internationella medicinska industrin, har klarat den internationella lågkonjunkturen efter finanskrisen 2008 förvånansvärt bra. Branschföretagen är smalt nischade mot en internationell, utomnordisk marknad där efterfrågan hållits stabil. Ända sedan 2010 har omsättningen ökat med i medeltal drygt 5 procent per år. Även om det ser ut som om omsättningen mattas något detta år ser den positiva utvecklingen ut att fortsätta. Tillväxten av branschens samlade lönesumma ser ut att stärkas under detta år, men har överlag varit svagare än omsättningstillväxten; ett av flera tecken på att branschföretagen håller god lönsamhet.

ÅSUB:s sammanfattande bedömning är att vi nu ser en liten avmattning av aktiviteten i den åländska ekonomin. Tillväxten har skrivits ner något i förhållande till vårens prognos. Den privata sektorns bidrag till BNP ökar med endast någon tiondel i reella termer, medan den offentliga sektorn stramas åt och minskar sitt bidrag i förhållande till fjolåret.

BNP-kurvan ser ut att ha stabiliserats efter de stora svängningarna under perioden 2008–2013, men på en låg nivå. De relativt svaga tillväxtutsikterna i den åländska ekonomin ser ut att sammanfalla med de finländska åtminstone detta år och nästa. Fortsättningsvis låga bränslekostnader innevarande och nästa år bidrar till att motverka avmattningen i ekonomisk aktivitet.